

10. Кочуров Е.В. Оценка эффективности деятельности лечебно-профилактических учреждений: сравнительный анализ методов и моделей [Электронный ресурс] / Е.В. Кочуров // Вестник СПбГУ. – 2008. – Вып. 3. – С. 110-128. – Режим доступа : <http://vestnikmanagement.spbpu.ru>.

11. Лисситса А. Анализ оболочки данных (DEA) предприятий / А. Лисситса, Т. Бабичева. – Halle : Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, Germany, 2003. – 32 с.

12. Лисситса А. Теоретические основы анализа продуктивности и эффективности сельскохозяйственных предприятий / А. Лисситса, Т. Бабичева. – Halle : Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, Germany, 2003. – 34 с.

13. Farrell M.J. The measurement of productive efficiency / M.J. Farrell // Journal of the Royal Statistical Society, Series A., 120. – 1957. – P. 253-281.

14. Centre for Efficiency and Productivity Analysis [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.uq.edu.au/economics/cepa/software.php>.

15. Coelli T. An introduction to efficiency and productivity analysis // Coelli T., Rao D. S.P., George E. Battese. Centre of Efficiency and Productivity Analysis, University of New England, Armidale, N.S.W. – Australia : Kluwer Academic Publishers, 1998. – 456 p.

Стаття надійшла до редакції 17.07.2015 р.

*

УДК 631.147

Я.П. МЕЛЬНИЧУК, аспірант*
*Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

Організаційні аспекти ведення органічного землеробства

Постановка проблеми. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва із застосуванням підвищених норм синтетичних мінеральних добрив для забезпечення поживного режиму, пестицидів для захисту рослин від бур'янів, шкідників і хвороб призвела до значного екологічного дисбалансу в землеробстві, забруднення ґрунтів і виробленої продукції пестицидами та їхніми метаболітами, нітратами та нітритами, хімічними речовинами. Однак вона не сприяла підвищенню врожайності сільськогосподарських культур і збільшенню валового виробництва сільськогосподарської продукції, як планувалося [4, с.236].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню ефективності органічного виробництва у своїх дослідженнях приділяли увагу ряд вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків: В.В. Бальковський [4],

М.М. Городній [5], Д.О. Мельничук [5], В.В. Сінтинський [4], О.О. Созінов [3], І.А. Шувар [4], Дж. Хофман [5] та інші.

Мета статті – дослідження ефективності органічного землеробства та його організаційно-економічні передумови формування в Україні.

Виклад основних результатів дослідження. Останніми роками розвиток органічного землеробства набуває значного поширення в Україні та у світі, адже існує сталий попит на органічну продукцію, що є не тільки корисною для здоров'я, але й не шкодить навколишньому середовищу. Нині країни Європейського Союзу (ЄС) є найбільшим ринком споживання продукції органічного походження, та оскільки Україна обрала напрям інтеграції в ЄС, прогнозованим є збільшення числа виробників органічної продукції. Органічне землеробство має історичні передумови в Україні – наші пращури при виробництві сільськогосподарської продукції керувалися принципами збереження до-

* Науковий керівник – М.М. Коцупатрий, кандидат економічних наук.

© Я.П. Мельничук, 2015

вкілля, що ґрунтувалися на бережливому ставленні до природи.

Наразі доведено, що органічне землеробство є економічно вигіднішим порівняно з інтенсивним. Це пов'язано з вилученням витрат на виробництво сільськогосподарської продукції у замкнутому циклі виробництва, зокрема, на мінеральні добрива, засоби захисту рослин. Водночас для розвитку органічного землеробства необхідна державна підтримка, адже саме завдяки дотуванню агровиробників, які переходять на органічні технології, ринок органічної продукції в зарубіжних країнах розвивається швидкими темпами.

За деякими даними, в Україні залишилося чотири невеликих регіони, де ґрунти ще не забруднені до небезпечних меж і де можливе вирощування екологічно чистої продукції на рівні найсуворіших світових стандартів: Північно-Полтавський, Вінницько-Прикарпатський, Південно-Подільський, Північно-східно-Луганський [3].

Основні засади організаційно-економічного механізму в органічному виробництві відбуваються на двох рівнях: вищій – державними органами влади (Міністерством аграрної політики та продовольства України й відповідними департаментами, санітарно-епідеміологічною і карантинною службами та іншими), центральними й регіональними законодавчими та виконавчими органами влади і нижчий – виробниками органічної сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами, експортерами й імпортерами, споживачами органічної продукції.

Законодавство України у сфері органічного виробництва складається з Конституції України, Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів, виданих відповідно до них.

Згідно із Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», виробництво органічної продукції (сировини) – виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб

(у тому числі з вирощування й переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи і правила для одержання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів [2].

Основні особливості органічного землеробства:

внесення синтетичних хімічних речовин заборонене;

використання водорозчинних азотних і фосфатних добрив заборонене;

розчинні сульфати калію та мікроелементів можна використовувати для поповнення задокументованого у результаті аналізів дефіциту;

фосфати й інші природні мінерали з низькою розчинністю використовувати дозволено;

бур'яни виполюються або знищуються при механічних обробках або за допомогою полум'я;

запроваджуються розширені сівозміни, тоді як монокультура заборонена;

використання синтетичних пестицидів заборонене;

використання сортів і порід, виведених у результаті «генної інженерії», недопустиме [5, с.384].

Виробники органічної продукції зобов'язані дотримувати принципів виробництва, зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції (сировини). Загальні й специфічні принципи встановлюються Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Так, фізичні або юридичні особи, яким надано право на виробництво органічної продукції (сировини), зобов'язані дотримувати принципів виробництва, зберігання, перевезення й реалізації органічної продукції (рис.).

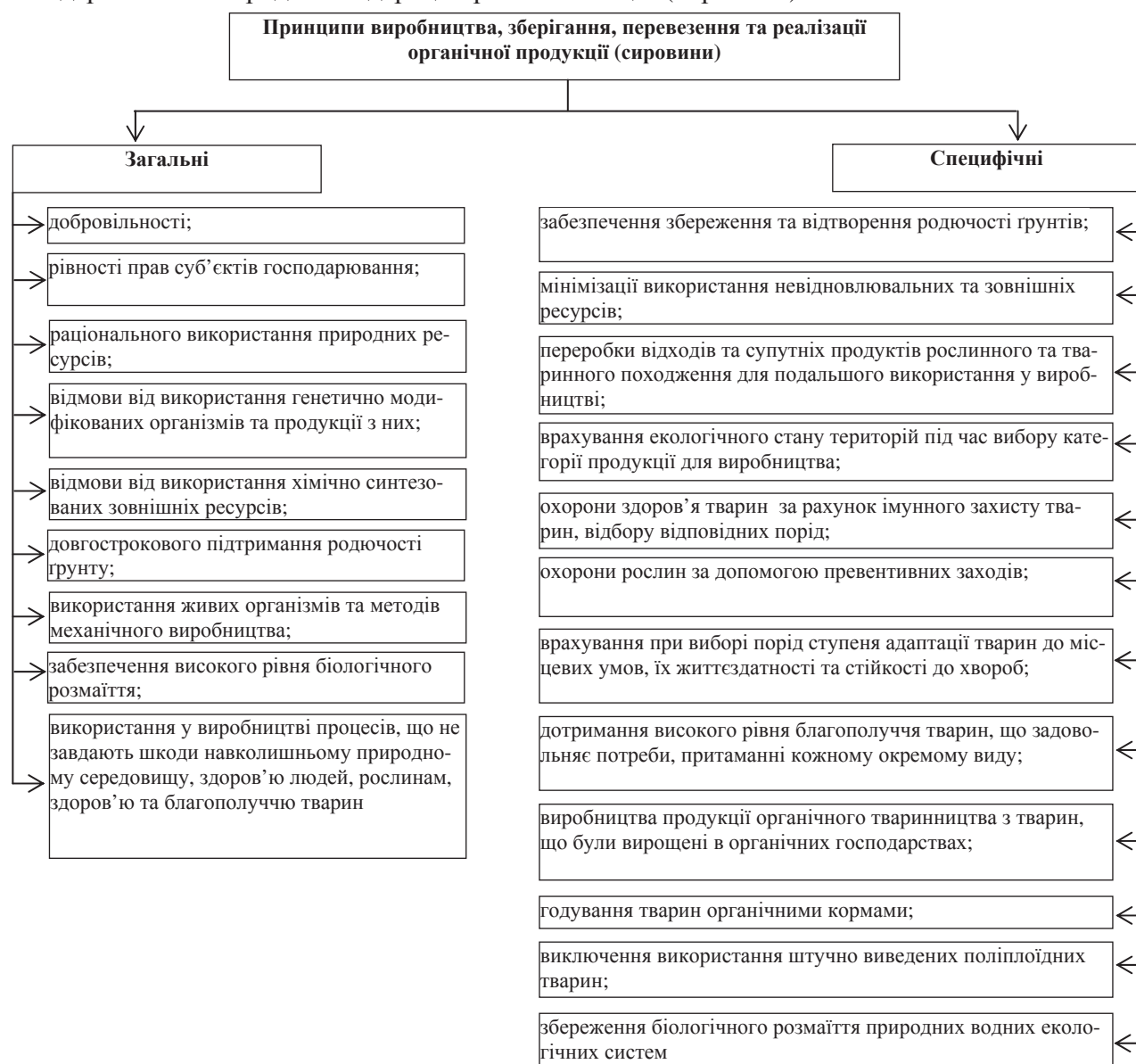
У регулюванні розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції важливу роль відіграє міжнародний досвід сертифікації підприємств відповідно до стандартів. Базовими для розробки національних стандартів органічного агровиробництва є стандарти Міжнародної Федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), в

яких визначені вимоги до органічного виробництва. Міжнародні стандарти відображають сучасний рівень органічного виробництва і містять вимоги щодо виробництва, переробки зберігання та реалізації органічної сільськогосподарської продукції [1].

Щодо системи інспекції органічної продукції, то в більшості країн ЄС вона є змішаною: державно-приватною. Державні органи здійснюють акредитацію приватних сертифікаційних установ і нагляд за їхньою діяльністю. Ті, у свою чергу, контролюють виробників сільгосппродукції та переробні підприємства й сертифікують їхню продукцію згідно з тими або іншими «органічними» стандартами, що повинні бути узгоджені з базовими стандартами Міжнародної Федерації органіч-

ного сільськогосподарського руху IFOAM. Експорт органічної продукції в ЄС з інших країн передбачає обов'язкову наявність сертифіката, виданого акредитованою в ЄС сертифікаційною установою. Для споживача на упаковку товару наноситься відповідне маркування згідно зі стандартами та інформація про орган, що сертифікує.

Здійснювати виробництво органічної продукції (сировини) має право фізична чи юридична особа будь-якої організаційно-правової форми і будь-якої форми власності, яка: пройшла оцінку відповідності виробництва органічної продукції (сировини); одержала сертифікат відповідності; включена до Реєстру виробників органічної продукції (сировини).

Принципи виробництва, зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції (сировини) [2]

В Україні сертифікаційним органом вважається ТОВ «Органік стандарт», проте він проводить лише інспекцію підприємств, а сертифікацію здійснює Інститут екологічного маркетингу (ІМО, Швейцарія). Також в Україні проводять сертифікацію ще близько 15 іноземних компаній, наприклад, Control Union (Нідерланди), ЕТКО (Туреччина), Austria Bio Garantie (Австрія), ІСЕА (Італія), Bioagricert (Італія), Biokontoll Hungaria (Угорщина), BCS (Німеччина), Ecocert (Франція) тощо. Лише дві з них мають представництва в Україні, але це не гарантує вітчизняним та іноземним споживачам (куди експортується органічна продукція з України), що продукти виробляються у повній відповідності з органічними стандартами, тому потрібен також державний нагляд за органами сертифікації. Серед державних підприємств "Укрметртестстандарт" орган сертифікації органічної продукції в країні, що має свої власні лабораторії: хроматографічну, радіологічну, бактеріологічну, хіміко-аналітичну, лабораторію молекулярно-генетичних досліджень. Саме ДП "Укрметртестстандарт" один із перших без залучення державних коштів створив лабораторію з визначення вмісту ГМО у харчових продуктах.

Оцінка відповідності виробництва органічної продукції (сировини) проводиться органом з оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини) згідно з правилами процедури підтвердження відповідності та з технічними регламентами відповідно до законодавства про підтвердження відповідності. Органічна продукція й сировина повинні відповідати показникам якості та безпеки, встановленим технічними регламентами. Оцінювання виробництва органічної продукції та/або сировини здійснюється один раз на два роки. Для проведення оцінювання особа подає заяву про перехід на виробництво органічної продукції до органу з оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини). Оцінювання проводять аудитор із сертифікації та спеціаліст органу з оцінки відповідності згідно з планом і програмою оцінювання, в якій визначені об'єкти та дати проведення оцінювання.

Із дня подання заяви встановленого зразка про перехід на виробництво органічної продукції (сировини) розпочинається перехідний період. На осіб, які вирішили перейти до виробництва органічної продукції (сировини), поширюються такі вимоги:

під час перехідного періоду застосовуються вимоги, встановлені Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини»;

тривалість перехідного періоду залежить від виду діяльності, що підлягає оцінюванню й підтвердженню відповідності, узгоджується з попереднім використанням землі, екологічною ситуацією, виробничим досвідом виробника та для кожної особи встановлюється індивідуально в плані про перехід на виробництво органічної продукції (сировини);

продукція однорічних культур вважається органічною у разі, якщо до початку їх вегетації завершився перехідний період тривалістю не менше 12 місяців;

у разі, якщо перехідний період триває більше за встановлений строк для перехідного періоду, дозволяється маркування продукції як «продукт на стадії переходу до органічного виробництва»;

продукцію, вироблену під час перехідного періоду, забороняється реалізовувати як органічну з відповідним маркуванням і логотипом.

Видача сертифіката відповідності на основі рішення, яке приймається після проведення відповідних процедур оцінки відповідності, є підтвердженням відповідності виробництва органічної продукції (сировини). Таке підтвердження здійснюється органом з оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини), який призначає комісію з оцінки відповідності. Комісія впродовж місяця з дня одержання висновку (звіту) аудитора із сертифікації або спеціаліста органу з оцінки відповідності зобов'язана прийняти рішення про видачу або відмову у видачі сертифіката відповідності. Підставою для відмови є:

встановлення за результатами перевірки невідповідності виробництва вимогам Закону України «Про виробництво та обіг орга-

нічної сільськогосподарської продукції та сировини» і технічним регламентам;

виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих на оцінювання та підтвердження відповідності.

У разі прийняття рішення про видачу сертифіката відповідності особі видається сертифікат установленого зразка у триденний термін із дня прийняття такого рішення, а продукція може маркуватися як органічний продукт. Сертифікат видається у разі, якщо всі інгредієнти живої або не переробленої сільськогосподарської продукції є органічними та їх вироблено відповідно до вимог, встановлених Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Сертифікат видається у разі, якщо перероблена сільськогосподарська продукція повністю була виготовлена відповідно до вимог зазначеного закону та не менше 95% її інгредієнтів є органічними.

Після одержання сертифіката особу включають до Реєстру виробників органічної продукції (сировини), який публікується в засобах масової інформації. Фізичні або юридичні особи, що не занесені до Реєстру виробників органічної продукції (сировини), не мають права здійснювати виробництво органічної продукції та/або сировини.

До основних факторів, що гальмують розвиток органічного сільського господарства в Україні, можна віднести: недосконалу законодавчу базу у сфері органічного виробництва і як наслідок – відсутність національної системи сертифікації, стандартів та фінансової підтримки виробників відповідної продукції; сертифікацію української органічної продукції іноземними фірмами, що підвищує кінцеву її ціну у зв'язку з високою вартістю відповідних послуг; доволі витратний перехід на органічний спосіб господарювання для малих господарств порівняно з великими агропідприємствами широкої спеціалізації; початкову стадію розвитку органічного тваринництва; низький рівень вітчизняних і зарубіжних інвестицій в органічне виробництво України через недостатнє законодавче регулювання; нестачу сховищ, баз для зберігання овочів та фруктів відпо-

відно до вимог Держстандарту; відсутність чітко налагодженої мережі ринків органічної продукції.

Можна припустити, що органічне землеробство в наших умовах не обов'язково має бути жорстко регламентованим (сертифікованим). Допустимі м'якші варіанти, коли, наприклад, заборонені тільки пестициди, але не мінеральні добрива. Така модель вже практикувалася закордоном і показала необхідну ефективність. Її можна також використовувати в приміських зонах, на присадибних ділянках. Також необхідна організація інформаційного центру з органічного землеробства з відповідними базами даних та знань для полегшення ведення такого бізнесу, для виробників, дистриб'юторів і покупців.

Залишається незрозумілим питання про маркування органічної продукції, оскільки сертифікувати свою діяльність може не кожне підприємство, адже це несе за собою великі витрати. Проте є ряд підприємств, що виробляють органічну продукцію, але не мають змоги довести це. Тобто, потрібно створити неупереджений державний орган, який би за невисоку платню оцінював якість продукції та ступінь хімізації ґрунту й у кінцевому результаті сертифікував би виробників органічної продукції. Для створення такого органу необхідні інвестиції та зацікавленість уряду в цьому питанні. В наших силах інформувати населення про користь органічної продукції й перспективи, які очікують Україну при масовому експорті вітчизняної органічної продукції в світі.

Основу продажу органічної продукції становлять: крупи, соки, дитяче харчування, інші продукти бакалії. Висока частка споживання високоякісних продуктів дитячого харчування підтверджує готовність українців платити за них більше. Овочі та фрукти поряд зі свіжими м'ясом і птицею є традиційно основною категорією. Асортимент органічної продукції на нинішній час визначається скоріше не запитами споживачів, а готовністю ріелторів без значних додаткових витрат та ризиків поповни ринок органічною продукцією. Відтак, у Європі існує ще додатковий ринок для певних еко-продуктів

вузької сфери споживання. Наприклад, є попит на сухофрукти, горіхи, мед або алкогольні напої екологічного виробництва. Але можливості виробництва сухофруктів в Україні обмежені й ринок їх вже інтенсивно забезпечується турецькими виробниками.

Висновки. Можна стверджувати, що нині ринок органічного виробництва знаходиться на початковій стадії. Розвиток органічного землеробства в Україні стримує ряд факторів:

недостатня обізнаність у здійсненні організації органічного землеробства виробниками;

недосконала законодавча база з питань органічного землеробства. Хоча Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» був прийнятий, він не дає повного уявлення, яким чином здійснювати перехід на виробництво органічної продукції;

велика тривалість перехідного періоду для сільськогосподарських виробників. Зрозуміло, що справа стосується ґрунтів і їхнього очищення від хімікатів, у цьому випадку – чим довше, тим краще. Але для виробників період переходу, який триває близько трьох років, завдає збитків від зниження врожайності, тому доцільно було б здійснювати компенсацію цих збитків державою;

як наслідок вищевказаних факторів, ціна на органічну продукцію набагато вища, що стримує покупців від вибору на користь такої продукції. Щоб змінити попит на неї, необхідно здійснювати матеріальне стимулювання сільськогосподарських виробників органічної продукції;

щоб розв'язати існуючі проблеми у сфері органічного землеробства необхідно об'єднати зусилля організацій екологічного спрямування з метою залучення широких верств населення для розв'язання глобальних проблем у галузі екології, харчування і здоров'я суспільства;

активізувати заходи державного стимулювання виробників харчової органічної продукції, тим самим підтримувати рух фермерських господарств щодо впровадження агротехнічних прийомів і методів органічного землеробства в сільськогосподарське

виробництво. Також доцільним є залучення інвестицій усередині країни та з закордону для розвитку органічного землеробства в Україні.

Виробництво органічної продукції (сировини) – виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб, під час якої виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, ГМО, консервантів тощо, і на всіх етапах виробництва застосовуються методи, принципи та правила для одержання натуральної продукції, а також збереження й відновлення природних ресурсів.

Виробники органічної продукції зобов'язані дотримувати принципів виробництва, зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції (сировини). Загальні й специфічні принципи встановлюються Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини».

Основні засади організаційно-економічного механізму в органічному виробництві відбуваються на двох рівнях: вищий – державними органами влади і нижчий – виробниками органічної сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами, експортерами й імпортерами, споживачами органічної продукції.

Здійснювати виробництво органічної продукції (сировини) має право фізична чи юридична особа будь-якої організаційно-правової форми та будь-якої форми власності, що пройшла оцінку відповідності виробництва органічної продукції (сировини), одержала сертифікат відповідності, включена до Реєстру виробників органічної продукції (сировини).

До основних факторів, що гальмують розвиток органічного сільського господарства в Україні, можна віднести: недосконалу законодавчу базу у сфері органічного виробництва, недостатню обізнаність у здійсненні організації органічного землеробства виробниками, тривалий перехідний період і, як наслідок, висока вартість органічної продукції.

Список використаних джерел

1. International Federation of Organic Agriculture Movements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifoam.org>.
2. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини [Електронний ресурс]: Закон України [прийнято Верховною Радою України 3 верес. 2013 р. № 425-VII]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
3. *Созінов О.О.* Агроекологія України у XXI столітті / О.О. Созінов // Вісн. НАНУ. – 2001. – № 10.
4. *Шувар І.А.* Екологічні основи збалансованого природокористування: навч. посіб. / І.А. Шувар, В.В. Сінтинський, В.В. Бальковський. – Львів – Чернівці: Книги – XXI, 2011. – 760 с.
5. Якість ґрунтів та сучасні стратегії удобрення; за ред. Д.О. Мельничука, Дж. Хофман, М.М. Городнього. – К.: Арістей, 2004. – 488 с.
6. *Agroecology: The Scientific Basis of Alternative Agriculture.* Miguel Altieri. Westview Press. Boulder, CO. 1987. 160 p.
7. *Organic Farming.* Nicolas Lampkin. Farming Press. Ipswich, U.K. 1990. 720 p.
8. *Organic Field Crop Handbook.* Second edition. Ed. Janet Wallace. Canadian Organic Growers, Ottawa. 2001. 292 p.
9. *You Can Farm: The Entrepreneur's Guide to Start and Succeed in Farming Enterprises.* Joel Salatin. Polyface, Inc. Swoope, Virginia. 1998. 480 p.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2015 р.

* * *

Новини АПК

Уряд схвалив Концепцію розвитку сільських територій

Кабінет Міністрів України розглянув та прийняв постанову “Про схвалення Концепції розвитку сільських територій”. Метою розробки Концепції є затвердження консолідованих пріоритетних напрямів реалізації державної політики до 2025 року у сфері розвитку сільських територій.

Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015 – 2020 роки, яка вирішуватиме реальні потреби галузі через всеохоплюючий процес консультацій із зацікавленими сторонами, зокрема представниками громадянського суспільства, бізнесу, а також донорами. Одним з етапів роботи над стратегією стало прийняття Концепції розвитку сільських територій.

Стосовно цього Міністр аграрної політики та продовольства України Олексій Павленко зазначив: «Доцільність розробки Концепції розвитку сільських територій викликана завершенням строку реалізації Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158. Крім того, з 2016 року втрачають чинність положення Закону України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року”, а відтак є необхідність прийняття нового програмного документа, яким буде врегульовано питання щодо визначення основних напрямів державної аграрної політики, зокрема у сфері розвитку сільських територій, та напрямів їх реалізації».

Концепцією визначено шляхи створення умов, необхідних для розвитку сільських територій, через формування диверсифікованої сільської економіки, якісного середовища проживання на основі нарощування людського і соціального капіталів та розвитку партнерства держави, бізнесу, громад. На думку очільника Міністерства, впровадження Концепції сприятиме підвищенню конкурентоздатності сільського господарства і розвитку сільських територій на сталій основі відповідно до стандартів ЄС і міжнародних стандартів та залученню інвестиції у галузь.

«Затвердження цього концептуального документа значно покращить можливості Уряду України в залученні коштів Європейського Союзу для вирішення питань розвитку сільських територій, оскільки міжнародні партнери матимуть підтвердження того, що цей напрям є пріоритетним для політики української держави», – наголосив Олексій Павленко. «Крім того, схвалена Концепція розвитку сільських територій слугуватиме орієнтиром для місцевих органів влади при визначенні пріоритетних напрямів розвитку регіонів», – додав Міністр.

Прес-служба Мінагрополітики України